

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Zápis o obhajobě disertační práce

Akademický rok: 2019/2020

Jméno a příjmení studenta: Mgr. Bc. Adrian Jan Zasina
Identifikační číslo studenta: 55008698

Typ studijního programu: doktorský
Studijní program: Filologie
Studijní obor: Matematická lingvistika
Identifikační čísla studia: 438766

Název práce: Korpusový přístup ve výuce češtiny jako cizího jazyka

Pracoviště práce: Ústav českého národního korpusu (21-UCNK)

Jazyk práce: čeština
Jazyk obhajoby: čeština
Školitel: Mgr. Lucie Lukešová, Ph.D.
Oponent(i): Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.
prof. Dr. habil. Mieczyslaw Balowski

Datum obhajoby : 26.11.2019 **Místo obhajoby :** Praha
Hlasování komise: prospěl/a: 6 neprospěl/a: 0

Průběh obhajoby: Zápis z obhajoby disertační práce

Student: Mgr. Bc. Adrian Jan Zasina
Identifikační číslo studenta: 55008698
Studijní program: Filologie
Studijní obor: Matematická lingvistika
Název disertační práce: Korpusový přístup ve výuce češtiny jako cizího jazyka
Jazyk práce: čeština
Jazyk obhajoby: čeština
Školitel: Mgr. Lucie Lukešová, Ph.D.
Oponenti: Prof. dr hab. Mieczysław Balowski, Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.
Datum obhajoby: 26. 11. 2019
Místo obhajoby: ÚCNK, Panská 7, Praha 1, zasedací místnost
Termín: řádný
Předseda komise: doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc.
Členové komise: Prof. dr hab. Mieczysław Balowski, doc. Václav Cvrček, Ph.D., doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc., Ing. Alexandr Rosen, Ph.D., doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D. RNDr. Hana Skoumalová, Ph.D., Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.
Přítomní: Prof. dr hab. Mieczysław Balowski, doc. Václav Cvrček, Ph.D., doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc., Ing. Alexandr Rosen, Ph.D., doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D. RNDr. Hana Skoumalová, Ph.D.

13:11 Předseda komise doc. Petkevič zahájil obhajobu, představil sebe a přítomné členy komise i doktoranda. Omluvil dr. Svatavu Škodovou, která byla jmenována do komise a zároveň byla oponentkou práce (vedle profesora Balowského). Dr. Škodová se v době obhajoby služebně nacházela v ázerbájdžánském Baku. Mohla se technicky připojit k obhajobě prostřednictvím Skype, ale v tomto případě by – kdyby bylo hlasování tajné – nemohla tajně hlasovat, což je její právo a zároveň povinnost. V takovém případě jí rektorátní předpisy zapovídají účast na obhajobě, protože by nemohla použít svého práva a zároveň povinnosti hlasovat. Předsedovi komise bylo oddělením vědy FFUK sděleno, že problém účasti dr. Škodové se dá řešit dvěma alternativními způsoby:

a) buď se dr. Škodová vzdá svého členství v komisi a pak se bude moci zúčastnit obhajoby pomocí Skype,

b) anebo se dr. Škodová obhajoby vůbec nezúčastní.

Zvolena varianta b), protože pro dr. Škodovou bylo nemožné dostat se v Baku v krátkém čase k tiskárně a poslat oskenovaný rezignační text s vlastnoručním podpisem na FF UK, aby na jeho základě mohl děkan FFUK jmenovat komisi bez dr. Škodové. Jde o velmi podivnou právní situaci a právní názor patrně univerzity, nikoli fakulty: dr. Škodové bylo jako komisařce zapovězeno zúčastnit se obhajoby, protože by nemohla použít svého práva a zároveň povinnosti tajně hlasovat. Tím byla ovšem krácena na patrně vyšším právu: zúčastnit se obhajoby, vždyť obhajoba je veřejná a zákon nikomu nezakazuje zúčastnit se univerzitní obhajoby, natož komisařce. Problém by se přece dal řešit přirozeně a nebylo by třeba se uchýlovat k podivnému právnímu pozitivismu: prostě nebránit dr. Škodové v účasti na obhajobě prostřednictvím Skype s tím, že – kdyby bylo hlasování tajné – tak by jednoduše nehlasovala. Toto se přece dá snadno vyjádřit nějakým předpisem. Případně by mohl být SIS rozšířen o hlasovací modul – během obhajoby by se všichni komisaři přihlásili a provedli by hlasování.

13:14 Školitelka dr. Lukešová seznámila přítomné stručně se svým hodnocením studentova studia a jeho disertační práce, které uvedla ve svém písemném vyjádření. Na práci vyzdvihla mimo jiné interdisciplinaritu, otevřeně přiznání limitů zvolené metody (vedle jejích kladů) či množství nových poznatků o češtině nerodilých mluvčích i specifikách korpusového přístupu ve výuce. Upozornila na specifičnost doktorandova studia: Mgr. Zasina byl nucen v průběhu studia změnit nejen školitele, ale i téma své práce.

13:20 Pomocí názorné powerpointové prezentace seznámil student přítomné s tezemi své disertační práce. Představil postupně teoretická východiska a motivaci svého výzkumu spolu s metodologií a daty, jež využil v trojici případových studií (konkurence deverbativních zakončení na -ání/-aní, délka v tvarech přičestí minulého, konkurence genitivních koncovek singuláru -a/-u). Následně popsal tzv. „krakovský experiment“, probíhající v zimním semestru 2017/18 na krakovské univerzitě mezi polskými studenty bohemistiky: byly vytvořeny dvě skupiny, z nichž první byla vyučována pomocí tradičních metod, kdežto druhá pomocí metody data-driven learning (DDL). Výchozím záměrem bylo ověřit, jaký efekt má využití korpusových cvičení pro výuku češtiny. Doktorand pracoval s hypotézou, že dynamický korpusový přístup k výuce, při němž má žák možnost zkoumat jazykové podklady a vyvozovat z nich hypotézy o fungování jazyka, je efektivnějším způsobem výuky než standardní statický způsob, při němž jsou žákům prezentována fakta o jazyce, jak je zpracovávají autoři učebnic. Bohužel právě v druhé skupině iniciální počet studentů během kurzu radikálně klesl, a výsledná data jsou proto hůře zobecnitelná. Výzkum tak nelze vnímat než jen jako sondu, kterou by bylo potřeba zopakovat na mnohem větší skupině studentů. To však vzhledem k omezené době studia nebylo možné.

13:36 Oponent prof. Balowski seznámil přítomné s hlavními body svého posudku. Rozšířil množinu morfologických jevů

problematických pro nerodilé studenty např. o užití záporu, instrumentálu či mužského životného rodu. Upozornil rovněž na rozdíly v profilaci krakovské (filologická orientace) a varšavské (kulturologická) bohemistiky. Ocenil využití korpusových dat ve výuce, poukázal jen na nejasný vztah mezi normou a korpusovým materiálem.

13:42 Vzhledem k nepřítomnosti druhé oponentky dr. Škodové přečetl předseda komise celý její posudek. Ocenila v něm zejména pečlivé zpracování 5. kapitoly s trojicí případových studií, dále pak přítomnost praktických cvičení v příloze práce z hlediska jejich využitelnosti pro učitele češtiny jako cizího jazyka, jakož i vlastní přínos autora k problematice zpracování korpusových dat žakovského korpusu a využití korpusových dat jako zdroje pro formulaci učebního materiálu. Její výhrady byly spíše dílčí, čtveřice doplňkových otázek se týkala terminologické distinkce (rozlišení termínů žáci × studenti), specifik žakovské skupiny (Definujte parametry žakovské skupiny, již považujete za ideální pro navrženou metodiku práce s korpusovými nástroji; Použil jste někdy korpusový přístup pro výuku asijských studentů?) či cvičení (Pozornost studentů zaměřujete na formy jednotlivých slov, přičemž zcela odhlížíte od jejich syntagmatického ukotvení ve větách.)

13:57 Student reagoval na posudky oponentů a jejich položené otázky. Začal právě dozněvšími otázkami dr. Škodové: terminologickou distinkci objasnil, komentoval složení ideální žakovské skupiny, a naopak takové skupiny, kde se mu daná metodika jeví nevhodná. Na čínských studentech svou metodu dosud nezkusil, ale rád by tak učinil v rámci LŠSS. Poslední oponentčinu námitku nepřijal, syntagmatické ukotvení ve větách prostřednictvím konkordančních řádků je podle něj dostatečné. Následně se věnoval komentářům prof. Balowského. Jako zastánce korpusového (tj. deskriptivního) přístupu ve výuce vidí v konceptu chyby spíše než důvod k penalizaci poznání, kde by se student ještě měl zdokonalit. Upozornil na specializovaná cvičení, která přímo s nestandardními tvary v korpusu pracují, i na své využití Cvrčkovy et al. Mluvnice současné češtiny, mající taktéž povahu typu corpus-based.

14:12 Oponenti byli spokojeni s odpověďmi, načež předseda komise zahájil diskusi. V té postupně vystoupili:

Doc. Saicová Římalová: Jak korpusové nástroje efektivně šířit mezi učitele, jak učitele povzbudit? Doktorand je zapojen do projektu prof. Šebesty, v jehož rámci se mj. organizují workshopy pro učitele – zde je prostor pro představení vhodných korpusových nástrojů (spíše jednodušších a přímočarých, rozhraní Kontext může začátečníkům činit potíže). Nutné je nabídnout vyučujícím předpřipravená cvičení, byť je jejich příprava časově náročná (repozitář takovýchto cvičení je dostupný na webu ČNK). Zmíněna byla rovněž chystaná elektronická učebnice M. Kopřivové a K. Šmejkalové, která prakticky radí, jak korpusy a korpusové nástroje do výuky začlenit.

Dr. Rosen: Role žakovského korpusu CZeSL-SGT v úvodní fázi výzkumu, nespolehlivost automatické anotace i metadat, upozornění na menší verzi korpusu (cca. ¼) s ruční anotací. Doktorand upozornil na obecný metodologický problém výstavby žakovských korpusů, zmínil mj. přístup v anglosaském světě, šetřící s anotací a dávající spíše volnou ruku badatelům. Ručně anotovaný subkorpus nezohlednil, výsledků by bylo příliš málo, aby se daly zobecnit.

Doc. Cvrček: Není frekvence zavádějícím ukazatelem? (Je-li za chybu počítána např. logopedická vada, která však nebrání v porozumění, obdobně nebývá fatální ani absence diakritiky?)

Nehierarchizovat chyby? Odpověď: Počet textů od 1 studenta čini maximálně 5, tyto idiosynkrasie by tudíž neměly zkreslit výsledky. – Dají se při výuce nějak využít paralelní korpusy (mj. pro identifikaci interferencí, faux amis apod.)? Ano, dají, ideální je k tomu nástroj Treq. Pokročilí mohou v InterCorpu sledovat celá syntagmata.

Doc. Petkevič: Jaké jsou největší problémy ruských rodilých mluvčích?

Především fonetika. – Pojem chyba považuji za funkční slovo, není rozumné se ho zříkat.

Odpověď: Je zapotřebí termín ústrojně vymezit, podle koncepce doc. Hrdličky je to tvar, který odlišuje nerodilého mluvčího od rodilého. Doktorand proklamuje touhu učit jazyk, který je živý a aktuální – nikoliv umělý konstrukt. Důležité je upozornit studenty na to, v jaké komunikační situaci jaký prostředek použít.

Prof. Balowski se ještě vrátil k lišení termínů žák/student, první je orientován často jen na komunikativní stránku jazyka, druhý má (měl by mít) komplexnější přístup. Dále navrženo provést experiment i v úrovni fonetické. S tím doktorand souhlasí, v propojení principu morfologického a fonetického vidí ideální pokračování projektu. Neméně důležité je pomoci zafixovat studentům vizuální podobu lexémů, nechat je přivyknout psané formě a spojit ji s formou zvukovou, přičemž důležité je přihlížet především k frekvenční špičce (slovník-minimum). Frekvence však nutně nezajišťuje správnost: studenti často chybují i v těch nejfrekventovanějších tvarech, a to i na úrovni A2, příp. i vyšší. Je potřeba si uvědomit rozdílné inventáře fonémů obou jazyků (např. chybějící vokální délka v polštině, ale naopak přítomnost specifické hlásky ł).

Dr. Škrabal: V tvém vystoupení zaznělo: „student si musí zapamatovat 20 skupin sloves“, je to didaktické, nebude student přehlacen? Odpověď: redukce z cca 100 tříd, celek se týká jen úrovně C2, relevantní je jen frekvenční špička.

14:50 Předseda komise ukončil samotnou obhajobu a komise zahájila neveřejné zasedání o klasifikaci obhajoby disertační práce.

Předseda komise seznámil studenta a přítomné s výsledkem obhajoby: komise hlasovala zdvižením ruky, počet členů komise 6 – přítomno členů komise 6 – kladných hlasů 6, záporných hlasů 0. Obhajoba disertační práce byla klasifikována jako „prospěl“.

Zapisovatel: Mgr. Michal Škrabal, Ph.D.
Jméno a podpis předsedy komise:

doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc.

Jméno a podpis dalšího člena komise:

RNDr. Hana Skoumalová, Ph.D.

Klasifikace obhajoby:

prospěl/a (P)

Předseda komise:

doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc.
(přítomen)

Členové komise:

doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D.
(přítomen)

RNDr. Hana Skoumalová, Ph.D. (přítomen)

doc. Mgr. Václav Cvrček, Ph.D. (přítomen)

Ing. Alexandr Rosen, Ph.D. (přítomen)

Mgr. Svatava Škodová, Ph.D. (nepřítomen)

prof. Dr. habil. Mieczyslaw Balowski
(přítomen)